

Avantgarde

Kunstnerisk praksis og kunstteori

Problemfelt: Eksempel på forløb om avantgardebevægelser og kritisk kunst

Er det kunst? Det spørgsmål har mødt mange kunstnere, der på den ene eller anden måde har fulgt i fodsporene på de kunstneriske avantgardebevægelser omkring 1. Verdenskrig, f.eks. med dadaisten Marcel Duchamp, der udstillede sin første ready made, et cykelhjul, i 1914. Siden da har sagesløse mennesker risikeret at blive provokeret af kunst uden for kunstmuseerne, og en del kunst har også inden for kunstmuseernes mure udfordret museumsgæstens forventning til, hvad kunst er.

Teksten giver indfaldsvinkler til forløb, der i en vekselvirkning mellem teori, analyse og praksis arbejder med avantgardebegrebet og æstetikens politik. Omdrejningspunkt for forløbene er undersøgelser af og eksperimenter med kritisk kunst og kunstens rolle i samfundet i de seneste 100 år.

Indhold

Avantgarde. Kunstnerisk praksis og kunstteori.....	2
Faglige mål og kernestof	2
Modernisme eller avantgarde?	3
Delelementer til forløb	4
1. Introduktion til problemfeltet med Powerpoint.....	4
2. Diskussion ud fra tekst.....	4
3. Praktiske eksperimenter inspireret af Asger Jorn	5
4. Samtidskunst på skuldrene af avantgardebegrebet	6
5. Praktiske eksperimenter med <i>Kroppen som talerør</i>.....	6
6. Gruppeprojekt om Kritisik samtidskunst.....	7
Faktaboks om avantgarde	8
Litteraturhenvisninger	8
Værklister:	9

Avantgarde

Kunstnerisk praksis og kunstteori

Et arbejde med problemfeltet avantgardebevægelser og kritisk kunst, der har udfoldet sig sideløbende med modernismen i de seneste 100 år, kan gribes an på forskellige måder. Strengt teoretisk kan det synes vigtigt at skelne mellem det, Peter Bürger i *Theorie der Avantgarde*, (1974) kalder den historiske avantgarde (1910-30) og neo-avantgarden (1950'erne og frem), eller forfølge senere teoretiske diskussioner om, hvorvidt avantgarden er afgået ved døden eller ej (se f.eks. Mikkel Bolt) eller studere kunst- og stilhistoriske karakteristikker af modernismens mange -ismer. Der er imidlertid mange andre muligheder.

Fælles for avantgardebevægelserne er, at de har ønske om og vilje til at "føre kunsten tilbage til livet" og ophæve kunstens indespærring i museet, bogen, teatret. Kunstens autonomi problematiseres livligt både i kunstnerisk praksis og teoretiske overvejelser, og kunstneres bestræbelser på at vriste kunsten fri af kunstinstitutionerne og kunstmarkedet udfolder sig på mange forskellige måder. Forenklet sagt er der en tendens, at rent formelle og æstetiske forhold spiller en underordnet rolle – det handler for avantgardekunstneren ikke kun om at beskrive virkeligheden, men om at ændre den. Det kunstneriske eksperiment suppleres således med et politisk engagement.

Problemfeltet er kunstneriske strategier, teorier og praksisser, der i bred forstand knytter sig til avantgardebevægelser og kritisk kunst gennem de seneste ca. 100 år. Her beskrives elementer til forløb, der bygger på en vekselvirkning mellem teori-analyse-praksis med mere eller mindre eksplicite spørgsmål om, hvad kunsten gør, vil og kan – og hvorfor.

Faglige mål og kernestof

Man kan med fordel arbejde med problemfeltet på b-niveau, hvor der med vejledningens formulering lægges op til, at eleverne skal ”forklare deres konkrete eksperimenterende proces på et højere taksonomisk niveau og med en stærkere vinkling i forhold til den bearbejdede problemstilling”. Refleksioner over avantgardebegrebet kan give elevernes analyser og praktiske eksperimenter fagligt perspektiv, og i et åbent projektforsøg (s. 7) lærer eleverne at bruge en problemstilling til at vælge bredt mellem forskellige udtryksformer og medier. Kernestof er visuelle værker og fænomener efter 1900 og de seneste 10 år, se værkliste s.9. Det er oplagt at vægte aktuelle og samtidige fænomener og problemstillinger, og det er en fordel, hvis man kan inddrage en aktuell udstilling med samtidskunst (evt. online).

Avantgardebegrebet giver lige så oplagt mulighed for at forstå de ofte provokerende kunstneriske udtryk i et kunsthistorisk perspektiv og nuancere med relevante teorier om kunstens rolle i samfundet. Den er nemlig til stadig diskussion, både blandt ”almindelige mennesker”, kunstkritikere og kunstnere. Det er en diskussion, der ofte følger i kølvandet på en konkret kunstnerisk praksis i det offentlige rum eller på et kunstmuseum, eller jævnligt åbnes af en kunstkritiker, som det f.eks. skete i efteråret 2017 med Hanno Rauterberg (se litteraturhenvisninger s.8).

Modernisme eller avantgarde?

Formålet med et forløb om problemstillingen *Modernisme eller Avantgarde?* er at undersøge det 20. århundredes kunst og samtidskunstens strategier i forhold til problemfeltet kunst og liv og i praksis eksperimentere med udtryksformer, som i en eller anden forstand overskrider de traditionelle og f.eks. udfordrer kunstinstitutionernes gængse udstillingspraksis.

Forløbet kan lægges til rette, så eleverne kan foretage nedslag i kunsthistorien fra 1910 og frem og opnå en nuanceret forståelse for hovedspor i 20. århundredes kunst, som er levende og markant til stede også i samtidskunsten. Udgangspunktet er et snit ned gennem de seneste ca. 100 år i vestlig kunsthistorie, der groft deler de mange forskellige kunstneriske retninger i to hovedspor:

1. Modernisme, der gør op med centralperspektiv og naturalisme og sætter sig for at fordybe sig i kunstneriske problemstillinger, forny maleriet og skulpturen, eksperimentere med formen og finde nye motiver for at kunne beskrive og udtrykke den moderne virkelighed.

2. Avantgarde, der ikke kun vil beskrive verden, men ændre den. De avantgardistiske retninger ønsker at sprænge rammerne for, hvad kunst er og kan, udfordre kunstinstitutionen radikalt og ophæve adskillelsen mellem kunst og liv.

Modernisme	Avantgarde
Kunst for kunstens skyld (l'art pour l'art)	Kunst for at livets skyld
Fra impressionismen og frem	Fra futurismen og frem
Brud med mimesis og centralperspektiv → eksperimentel kunst	Radikalt nye kunstneriske strategier
Videreudvikling af kunsten inden for maleri og skulptur – arbejder inden for kunstinstitutionen	Oprør og provokation mod kunstinstitutioner, traditionsbundne livs- og samfundsformer – sprængning af alle normer
Eksistentiel, humanistisk, religiøs, filosofisk, videnskabelig, formalistisk, kritisk	Politisk, intervenserende, relationel, revolutionerende – ikke partipolitisk og dogmatisk, men kritisk
Kunsten vil beskrive verden – gengive den	Kunsten vil ændre verden radikalt

Avantgardebegrebet kan forstås på to måder: 1) bredt som rent formelle, stilistiske nybrud og kritiske eksperimenter i og med kunsten, og i sådan en forståelse rammes samtidig modernismen ind og 2) i en snæver forståelse, hvor avantgarden typisk udfører disse formelle, æstetiske brud som led i en radikal kritik af samfundet i almindelighed og kunstinstitutionen i særdeleshed. Avantgarden er de kunstnere, der er bevidst om og agerer ud fra, at den kunstneriske aktivitet altid rummer en politik af en slags, en æstetikens politik.

Ved en nærmere undersøgelse af det 20. århundredes kunstretninger, viser det sig hurtigt, at der ikke (altid) er tale om enten – eller. En interessant både – og position indtager f.eks. Asger Jorn, som om sin egne teorier og praksisser dels bruger "avantgarde", dels "eksperimentel kunst" (f.eks. Karen Kurczynski, jf. Litteraturhenvisninger).

Delelementer til forløb

Efter en introduktion til problemstillingen ”modernisme eller avantgarde”, som opridset ovenfor og i ”1. Introduktion”, kan man plukke og sammensætte elementer fra nedenstående liste over eksperimenter og undersøgelser til forskellige, kortere eller længere, forløb alt efter ønske og niveau.

1. **Introduktion** til problemfeltet med Powerpoint:

Link til powerpoint om kunst i det 20.århundrede, kunst som idé, avantgardebevægelser, avantgardebegrebet:

<https://drive.google.com/file/d/188oq0bWnSZ3idb8xgPrx0GkZnVbBkh53/view?usp=sharing>

Evt. kan eleverne læse ”Avantgardens historie” i Bühlmann: *Verden på væggen* (se Litteraturhenvisninger)

2. **Diskussion** ud fra tekst: Henrik Broch-Lips: *Nu skal Jorn ud af malerskabet*

<https://kunsten.nu/journal/nu-skal-jorn-ud-af-malerskabet/>

Artiklen handler om reception og nyvurdering af Asger Jorns værk og hans kunstneriske strategi: Modernistisk maler vs. avantgarde-kunstner eller som paradoks nok begge dele. Begrebsafklarende og relevant i en ”modernisme eller avantgarde”-diskurs.

Gruppearbejde:

-Tag artiklen og en blå, rød og gul farvestift og streg nøgleord under: Nøgleord for, hvad der er modernistisk får blå farve, avantgarde får rød og den tredje, paradoksale position streges under med gul.

-Hvilken farve skal hver af de navngivne teoretikere/kunsthistorikere/kunstnere have?

-Hvilken farve skal Jorns billeder i artiklen have?

-Lav en liste over røde nøgleord og billeder, der kendetegner avantgarde-kunst. Gem i portfolien til senere brug.

3. **Praktiske eksperimenter inspireret af Asger Jorn:** ”Hvis du ikke vil gå til yderligheder, er der ingen grund til at gå”.

Eksperiment 1: Kollektiv spontan-abstrakt tegning eller maleri (automattegning):

En rulle maskinpapir eller billig borddug uden mønster rulles ud på lange borde. Eleverne stiller sig skulder ved skulder og har hver et felt på 80-90 cm at udfolde sig på. En kulblyant, B6, sort oliepastel eller lignende i hver hånd, som placeres i øverste venstre og nederste højre hjørne af feltet. Tegn til musik med lukkede øjne i 1 minut. Musikken skal helst være rolig og rytmisk, f.eks. jazz, og begge hænder skal bevæge sig hen over hele feltet, krydse hinanden og komme helt ud til kanterne. Efter 1 minut stopper musikken, og eleverne åbner øjnene og kan nu bruge 5 minutter på at finde og markere levende væsner ved at tilføje øjne, munde o.l., tegne hovedlinjer op, udfylde felter med sort eller mønstre.

Eksperiment 2: Supplerende eksperiment, hvor der nu bruges farver, f.eks. et kontrastfarvepar som start, mindre papirformat, f.eks. A3, ½ minut til musik, men 20 minutter til arbejde med former og farver (faste eller flydende).

Note og perspektiv til eksperimenterne:

Den 8. november 1948 mødtes unge kunstnere fra Danmark, Holland og Belgien på en café i Paris, hvor de underskrev et manifest: "Vi har kunnet konstatere, at vor måde at leve på, arbejde og føle på var fælles; vi forstår hinanden på det praktiske plan og nægter at lade os indespærre i en teoretisk enhed, der er kunstig. Vi arbejder sammen, vi vil arbejde sammen." Her understreges kollektivitet som princip.

COBRA-Konferencen 1949: Udsmykningen af Bregnerødhytten, som gruppen havde lånt til konferencen, blev udført som et øjeblikks improvisation, hvor kunsten bogstaveligt talt voksede ud af murene ved den direkte kontakt mellem kunstner og væg. Der blev malet overalt. Her understreger det spontane, surrealismens automattegning som princip.

<http://www.cobramuseum.dk/page2.html>

Som eksempel på en samtidskunstner kan nævnes Georg Condo (USA), der bruger sin egen version af automattegning i sine maskeagtige portrætter og tegninger, se Louisiana 2018

<https://www.louisiana.dk/udstilling/george-condo>

Eksperiment 3: Modifikationer

Eleverne medbringer et loppesfundsmaleri eller en reproduktion af et gammelt maleri. Hver elev skitserer et par ideer, som kort fremlægges og diskuteres med en makker, som giver feedback. Mal med hurtige, grove penselstrøg og tyk maling. Det skal ikke være pænt, men en kritisk idé skal stå frem, fremlægges og diskuteres.

Note og perspektiv til eksperimentet:

Jorns projekt med sine serier af "Modifikationer" og "Fordrejninger" var at overmale gamle malerier, såkaldte trommesalsmalerier, som han fandt på loppemarkeder, og derved forbedre og bevare dem. Han "forny" billederne ved at tilføje skrigende, chokerende og disharmoniske lag af maling side om side med partier, som han lader stå urørt, eksempelvis en ælling i overstørrelse midt i et idyllisk landskab i *Den foruroligende ælling* (1959) eller skæg på en lille pige i hvid flæsekjole og graffitiskrift "L'Avant-garde se rend pas" ("Avantgarden overgiver sig aldrig") hen over pigens hoved (1962).

Jorn accepterer med sine modifikationer de fundne malerier som anonym kreativitet og som antikulturelle produkter, der hører fortiden til. Han opfatter sine overmalinger som udtryk for et kunstnerisk samarbejde på tværs af tiden, hvor overmalingerne giver de gamle malerier ny kritisk betydning.

<https://videnskab.dk/kultur-samfund/asger-jorn-hvad-ville-han-egentlig-sige-med-sine-vaerker>

4. Samtidskunst på skuldrene af avantgardebegrebet

Lektie i Jesper Bek m.fl. *For Øjeblikket 1*: s. 11-19 om *tendenser i samtidskunsten* og s. 23-37 om *strategier og udtryksformer*

Gruppearbejde – indledende teori og analyse:

- Lav en liste over tendenser, strategier og udtryksformer
- Suppler med nye eksempler på kritisk samtidskunst – søg bl.a. på *Kunsten.nu*
- Udvælg og analyser/diskuter nogle af de kunstprojekter, som I mener falder ind under avantgardebegrebet. Det kunne f.eks. være i et forsøg på at gøre op med kunstinstitutionen og nå ud til folket, ved at gribe ind i en samfundsgruppes livsvilkår, ændre på politisk bestemte begrænsninger, provokere til debat, råbe op om fastlåste forestillinger og uretfærdigheder. Inddrag gerne jeres liste over avantgarde-nøgleord fra *Nu skal Jørn ud af malerskabet*.

5. Praktiske eksperimenter med *Kroppen som talerør*

Eksperiment 1: Der findes faste tegn for identitet, f.eks. national, kønslig, religiøs. Eleverne eksperimenterer i grupper med at danne et nyt meningsfuldt tegn, der udtrykker egen identitet eller et brud med de faste tegn, f.eks. ved at kombinere eksisterende tegn eller ændre på dem. De skal bruge håndaftryk eller fodaftryk og arbejde sammen i processen med kroppens kontakt med materialet. Rør f.eks. kridt op i vand og afsæt hånd- og fodspor på skolens arealer af græs eller fliser. Man kan også bruge kalveblod på ubleget ostelærred eller ler rørt op i vand på store ark sulfitkardus. Altså primitive, naturlige materialer i stedet for maling, og det er kroppen, der skal fungere som pensel.

Eksperiment 2: Forestillinger, fordomme, normer, traditioner om køn findes i alle samfund og hos alle mennesker. Tag udgangspunkt i nogle af de formuleringer, sætninger og ord, der udtrykker forestillinger om køn, som I mener kan virke begrænsende og undertrykkende for individet. Find frem til en sætning eller en kombination af udtryk, der kommunikerer en kritik af eller stiller spørgsmålstegn ved gyldigheden af de faste forestillinger. Sætningen eller ordene skal indgå i en enkel performance med krop og ord: skriv på kroppen, udfør en handling.

Note og perspektiv til eksperimenterne

Performance- og videokunstner Lilibeth Cuenca Rasmussen har arbejdet med "kroppen som talerør" og udnyttet performance som kunstnerisk udtryk i mange værker, der kredser om køn og identitet. Det fortæller hun om i et videointerview: *Jeg er penslen*, <https://www.youtube.com/watch?v=ffZZN3t11OU>. Se også *Absolute Exotic* (2005) <http://www.lilibethcuenca.com/absolute-exotic>, *A Void* (2010) <http://www.lilibethcuenca.com/A-Void> og flere på youtube.

6. Gruppeprojekt om kritisk samtidskunst

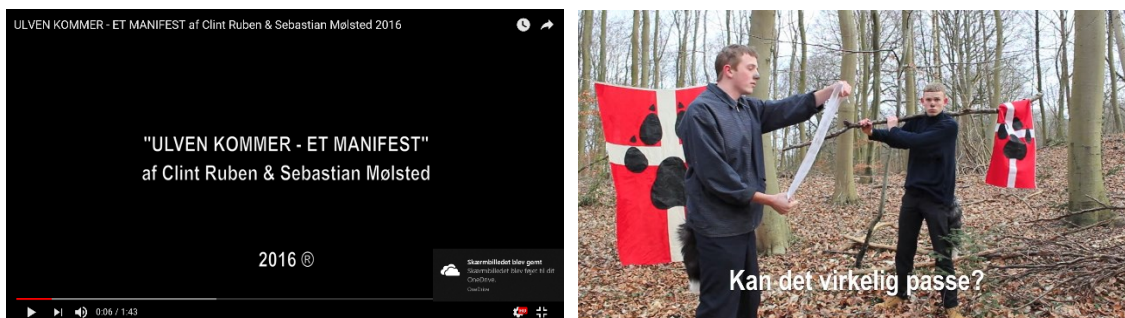
I stedet for eksperimenterne med *Kroppen som talerør* kan eleverne i projektgrupper arbejde med selvvalgt problemstilling, strategi og udtryksform under overskriften *kritisk samtidskunst*.

Udover det materiale, der er nævnt ovenfor findes relevant materiale til et projekt om kritisk samtidskunst på Kunsten.nu: <https://kunsten.nu/undervisning-billedkunst-2017/> med temaserier om "Klimakunst", "Kunst og køn" og "Samfundskritisk kunst".

Instruktion til praksisarbejde:

- Begynd med en brainstorm over aktuelle diskurser, begivenheder og problemstillinger som mulige emner for et praktisk kunstprojekt og forsøg at koble mulige strategier og udtryk på emnerne (interventionskunst, relationel kunst, politisk kunst, performance osv.).
- Ideen, konceptet er det vigtigste: Hvad vil I? Hvad opnår I med den valgte kunstneriske strategi? Hvordan er relationen mellem kunstner/projektgruppen – evt. frivilligt eller ufrivilligt "medvirkende" – beskuerne?
- Beskriv, skitser og udfør projekt. Dokumenter det med video eller foto.
- Grupperne laver hver især en pressemeddelelse om eget projekt, som læses af alle inden fremlæggelserne: Afsenderen kan være gruppen selv eller den institution (f.eks. galleri, kommune, kunstcenter eller lign.), som skal forestille at danne ramme om/finansiere projektet. Illustrer med et eller flere billeder, der virker som appetitvækker for projektet. Se eksempel på pressemeddelelse: <https://kunsten.nu/journal/performance-af-jk-paa-copenhagen-art-festival/>
- Dokumentation og pressemeddelelse bruges ved fremlæggelsen og gemmes i portfolien. Fortæl også, hvilken samtidskunstner eller samtidskunstprojekt I kan relatere jeres projekt til og hvorfor.

Eksempel på elevprojekt om avantgardebevægelser og kritisk samtidskunst:

<https://www.youtube.com/watch?v=9g72HjLY EI>

Faktaboks om avantgarde

Avantgarde kommer af fransk *avant* og *garde* = militært sprogbrug, der betyder fremskudt tropestilling. I kunstens verden betegner avantgarden en ny, banebrydende kunstretning, der gør op med den bestående kunstscenes formsprog og temaer. Et typisk træk ved de avantgardistiske bevægelser er, at de formulerer deres syn på kunstens udtryk og relation til samfundet i form af manifeste. De første kunstbevægelser med avantgardistiske træk til fælles opstod i perioden omkring 1. Verdenskrig (1914-1918)

http://litteraturportalen.gyldendal.dk/Indgange/Litteraturhistorie_medtiden/Avantgarde_og_ideologisk_realisme.aspx.

Fælles for de kunstneriske avantgardebevægelser er, at det kunstneriske eksperiment suppleres med et politisk engagement:

- Futurisme
- Dadaisme
- Surrealisme
- Cobra
- Situationisme
- Fluxus
- Relationel kunst
- Interventionskunst
- Klimakunst

Litteraturhenvisninger

Andersen, Bonnie Bay: *Kritik som didaktik*. Materiale fra FIP-bk, 2018

<http://kunstogdesign.net/materiale-fra-fip-bk-2018/>

Bek, Jesper m.fl.: *For Øjeblikket 1*. s. 11-37, L&R Uddannelse 2009 (god intro til elever)

Busk, Katrine Charlotte: *Billedkunstbogen. Form, indhold og kontekst*. Kapitel 5.2 *Avantgarde og objektkunst*, s.124-28, Columbus, 2.udgave på Lixportalen (god intro til elever)

Bühlmann, Marianne og René: *Verden på væggen. Fra Duchamp til Warhol til 4 danske malere*. Gyldendal 1994. Første kapitel "Avantgardens historie", s.13-36 (god intro til elever)

Ørum, Tania, Ping Huang, Marianne og Engberg, Charlotte (red.): *En tradition af opbrud*.

Avantgardernes tradition og politik. Forlaget Spring 2005. Heri finder man bl.a. Peter Bürger: *Til kritikken af avantgarden*, Karen Kurczynski: *Asger Jorn og avantgardebevægelserne*,

Mikkel Bolt: *Den situationistiske avantgarde*, Tania Ørum: *Den eksperimenterende Kunstscole* (teori til b-niveau, højere taksonomisk niveau)

<https://www.information.dk/2007/07/kunsten-tilbage-livet> (anmeldelse af ovenstående)

Borello, Mathias Hvass: *Avantgarden og håbløsheden*. Kunstkritisk artikel

<http://www.kunsten.nu/artikler/artikel.php?avantgardens+selvmord+mikkel+bolt>

Rauterberg, Hanno: *Enfoldigheden triumferer. Dette er afslutningen på kunsten* (Information, 16. august 2017). Kunstkritisk artikel.

<https://www.information.dk/hanno-rauterberg>

Mikkel Bolt: *Kunst er altid politisk* (Information, 4.september 2017). Kunstkritisk artikel.

<https://www.information.dk/kultur/2017/09/mikkel-bolt-kunst-altid-politisk>

Per Munkholm: *Avantgardebevægelsen og nutidskunsten*. In: K&K 70, Medusa (1991) (teori til b-niveau, højere taksonomisk niveau <https://tidsskrift.dk/kok/article/view/20308/17897>

<https://tidsskrift.dk/kok/article/view/20308/17897>

Gymnasierettede materialer på kunsten.nu:

<https://kunsten.nu/undervisning-billedkunst-2017/>

<https://kunsten.nu/kunstkritik-en-guide/>

Se endvidere links til særlige emner ovenfor i de enkelte afsnit

Værklister:

Umberto Boccioni: Futuristisk soiré i Milano (1911)

Giacomo Balla: Dynamismen hos en hund i snor (1912)

Marcel Duchamp: *Fontæne*, ready made signeret R.Mutt 1917

Kurt Schwitters: *Mz 601* (1923)

Man Ray: *Le Violon d'Ingres* (Ingres's Violin) (1924)

Salvador Dali og Luis Buñuel: *Den andalusiske hund*, kortfilm (1928)

Salvador Dali: *Den brændende giraf* (1937)

Meret Oppenheim: Frokost i pels (1936)

Cobra-gruppen: Loft- og vægmaleri i Bregnerød-hytten (1949)

Asger Jorn: *Stalingrad, le non-lieu où le fou-rire du courage* (*Stalingrad, stedet som ikke er eller modets gale latter*) (1957-60, 1967, 1972)

L'Avantgarde se ne rends pas (*Avantgarden overgiver sig aldrig*) (1962)

Den foruroligende ælling (1959)

Lystegninger (1953)

Andy Warhol: *Campbell Soup* (1962)

Jørgen Nash (tilskrevet): *Mordet på den Lille Havfrue* (1964)

Bjørn Nørgaard og Lene Adler Petersen: *Den kvindelige Kristus* (1970)

Bjørn Nørgaard: *Hesteofringen*. I samarbejde med Henning Christiansen og Lene Adler Petersen (1970)

Jakob Jakobsen og projekt OS DEM DEMOS: *Til forstyrrelse af samfundsordenen*, 2009

Superflex: *Flooded Mc Donald's* (2009)

One Two Three Swing! (2017-18)